

נוביני קרקובסקיה Nowiny Krakowskie

ארגון יוצאי קרקוב בישראל
ZWIĄZEK KRAKOWIAN W IZRAELU
ASSOCIATION OF CRACOWIANS IN ISRAEL

כתיבה, עריכה והבאה לדפוס: לילי הבר
כתובת: ת.ד. 17209 תל אביב 69051
דואר אלקטרוני: lili@lyhaber.com
טלפון: 09-9579540 פקס: 054-4436366

גליון 30, ינואר 2009 טבת ה'תשס"ט

בטאון ארגון יוצאי קרקוב בישראל

מצעד ב-15 במרץ 2009 - 66 שנה לחיסול הגטו

ביום ראשון ה-15 במרץ יתקיים מצעד הזיכרון השנתי לציון 66 שנה לחיסול גטו קרקוב. בשעה 12:00 מתכנסים בכיכר גיבורי הגטו, ברובע פודגוז'ה, ולאחר דבריו של ראש העיר וראש הקהילה היהודית, יוצאים לכיוון שרידי מחנה הריכוז בפלשוב, כשבדרך מתעכבים לתפילה על-יד שרידי החומה ברחוב לבובסקה. על-יד האנדרטה בפלשוב ישא הרב תפילה לזכר הקורבנות, ומקהלה מרחובות תלווה את הטקס.

במוצאי שבת ה-14 במרץ 2009 יערך קונצרט חגיגי בבית הכנסת "הטמפל" שברחוב מיודובה 24 בקז'ימייז'. בקונצרט ישתתפו כ-50 חברי מקהלות מישראל.

לפרטים נוספים נא לפנות למערכת.

תפילה לזכר הקורבנות ליד שרידי חומת הגטו, מרץ 2008

דמי חבר

שנת כספים חדשה החלה, ואנו פונים בבקשה כי תקדימו ותשלמו את דמי החבר השנתיים.

המחאה בסך 120 ש"ח נא לשלוח לארגון יוצאי קרקוב, ת.ד. 17209, תל אביב 69051

אבלים על מות חברתנו

מרים דרנגר ז"ל

ומשתתפים בצער המשפחה

אבלים ומשתתפים בצער המשפחה על מות חברנו

יוסף קלדרון ז"ל

בוגר הגימנסיה העברית בקרקוב

משתתפים בצער המשפחה ואבלים על מות חברנו

ד"ר משה לנדא ז"ל

יקיר העיר תל-אביב, מייסד תיכון עירוני ה', חבר הנהלת ארגון יוצאי

יחד עם קהילת יהודי קרקוב אבלים על מות

הנריק הלקובסקי ז"ל

היסטוריון, סופר, פילוסוף, מתרגם ומתעד המורשת של קז'ימייז' היהודית

איסוף מסמכים ורשימות של נספים בשואה

להחזרת זהותם של היהודים שנספו, לבל תאבד מורשתם לנצח.

מי שטרם מילא דפי עד להנצחת משפחתו, קרוביו, מכריו וידידיו, מתבקש לעשות כן בהקדם. בני דורות ההמשך - מלאו את חובתכם בהקדם. אפשר למלא דפי עד באינטרנט, להדפיסם מתוך האתר של יד ושם או לבקש מיד ושם דפי עד למילוי ידני.

יד ושם, המופקד על הנצחת זכרם של הנרצחים בשואה, אוסף, מאז שנות החמישים, "דפי עד" שמולאו על ידי קרוביהם ומכריהם של הניספים. דפי העד נשמרים בהיכל השמות ביד ושם, ומשמשים מצבת זיכרון לנספים.

עד היום נאספו למעלה מ-3 מיליון שמות - שהם כמחצית מהניספים. מיליוני קרבנות שואה נותרו ללא זהות, וחובתנו לתת יד

הקהילה היהודית תובעת להחזיר לה בעלות על נכסים

ובזיוזובה, קולטק 6 ("ביקור חולים"), איזקה 5 ו-7, נובה 1 ("בית המדרש"), פשמסקה 3, נדוישלנסקה 17, יוזפינסקה 5 ו-31, אגנישקל 11, ויטורה 13 ו-15, קרקוסה 8, בונרובסקה 10 ונוספים. עוד דורשת הקהילה כי אם לא ניתן להחזיר לה את הבעלות על המבנים - ישולמו לה פיצויים בגינם.

הבנין ברחוב סקבינסקה 8 שנמכר ב-1941

העתון "קרקובסקה כרוניקה" מ-8.12.2008 מדווח על משא ומתן בין הקהילה היהודית בעיר לבין עיריית קרקוב בנוגע לשאלת הבעלות על כמה עשרות בנינים בעיר. עוד בשנת 2002 הגישה הקהילה היהודית לוועדה בוורשה רשימה של 52 בקשות בנוגע לבעלות על נכסים בקרקוב, שרובם בבעלות העירייה או אוצר המדינה, חלקם מאוכלסים על ידי דיירים ובאחרים פועלים מוסדות וארגונים. עד כה הכירה הוועדה בכ-40 נכסים.

טרם התקבלה הכרעת בית המשפט בנושא, אך כבר עתה הכיר בית המשפט בקרקוב בכך שמכירת הבנין ברחוב סקבינסקה 8, שנמצא היום בבעלות ובשימוש האוניברסיטה היגלונית, בוצעה שלא מרצון בזמן הכיבוש הגרמני. הבניין נמכר לעיריית קרקוב ב-18.12.1941 תמורת 887,895 זלוטי.

הקהילה היהודית דורשת, בין היתר, להחזיר לבעלותה את הנכסים שברחוב קרקובסקה 43, זבייזנצקו 21, שפיטלנה 24, יוזפה 38 (בנין בית הכנסת הגבוה), בניני הגימנסיה העברית שברחובות פודבז'יזה

זכרונות

אנחנו מעלים את זכרונותיה של אוגניה שנברג לבית מלצר ז"ל, כפי שנכתבו על ידה. אוגניה היתה היחידה ששרדה מקבוצת הנשים שנעצרו לאחר פעולות המרי של חברי תנועות הנוער היהודי בקרקוב, בדצמבר 1942.

אני זוכרת, היה זה בינואר 1946, עצרתי לפני חלון הראווה של חנות ספרים בקרקוב וגיליתי חוברת קטנה "יומנה של יוסטינה" – היומן שלך, יוסטינה! הוא מונח כאן בין הספרים ברשות ובזכות, אפור, לא מתבלט, היומן שלך – יוסטינה. הצעקה חסרת האונים שלך, החנוקה בין כתלי בית הסוהר – הצעקה המבוטאת בחוברת הזו. כל אחד יכול להתוודע ללוחמה שלך ושל קומץ חברותיך היהודיות, שכל רצונן היה להתנגד לפעלם הנפש של הגרמנים.

ובכן, הוא שרד. מצאו אותו, הוציאוהו מן המחבוא, דפיו מחוברים זה אל זה בגזרי חוטים פרומים משמלותינו, והביאוהו לדפוס. חלומך האחרון התגשם, למרות שהשאר כבר לא יודעת על כך. האם היומן הזה עודנו בעל אותה המשמעות שאת ייחסת לו, וכן גם אני, כאשר כתבנו אותו לפי התור כשאת היית עייפה מדי? היומן אינו מסוגל להעביר את האווירה הכבדה ששררה בתא בו דחוקות כמה עשרות נשים לפני הוצאתן להורג. הוא אינו מספר שכל אחת עושה מאמצים אחרונים ונואשים לשרוד, ולפחות במספר מילים להשאיר את חותמה ביומן, ולו רק במילים ספורות שנרשמו במו ידינו. היומן לא מספר על ההקשבה המתוחה והדרוכה לצליל צרור המפתחות המתקרב לדלת, על המאמץ להסתיר תחת אחד המזרונים העשויים קש, על החיפוש אחר מסתור הולם עבורו אשר, כנראה, ישרוד וישאר אחרי הגרמנים. והרי כל תקוותנו היתה שתהיי זו את שתגלי בפני העולם את פרצופם האמיתי של הגרמנים. יוסטינה, יוסטינה, לו רק ידעת ...

הטרידה אותי המחשבה שאיש אינו יודע על הפעולה ההרואית, שאת היית ההוגה ועצם נשמתה. ולא סתם פעולה! היתה זו התרסה, אתגר ומעשה גבורה ותעוזה של היחידה החרבה, הרמוסה והמושפלת, העלובה והאומללה ביותר תחת השמש, ללא נשק, זעקה אחרונה לחיים ומסר אחרון לאלה שלא נספו. ולכן אני כותבת.

היינו אסירות בתא סגור. תא מס' 15 בבית הסוהר לנשים ברחוב הלצ'וב. בקרקוב מבעד לצוהר אפשר היה לראות את חצר בית הסוהר, את השומר הצועד הלך וחזור עם רובהו. במשך חודש וחצי שמעתי את צעדי הכבדים, שנראו כבלתי פוסקים. לפעמים כשמעתי עוצר תחת חלוננו הייתי מתקרבת אל הסורגים כדי שאוכל לאמן עצמי להביט הישר אל הלוע השחור של רובהו מבלי לפחד. מכאן לבוא מותך – שיננתי לעצמי – עליך ללמוד לקבל אותו בלי פחד, בלי רעד, בכבוד. רק לא להשבר ברגע האחרון – להב הלם בייאוש נוכח אפשרות זו. לא לאכזב, עלי לתרגל זאת עוד ועוד. יש לשלוט ברגשות, בתוך הגוף שרוצה עוד לחיות. רק שהוא לא יגבוד בי, אסור, בשום אופן. בכבוד.

ברגעים כאלה יוסטינה עמדה לצדי. לדעתי, גם היא תרגלה לעצמה בחשאי את רגע פגישתה עם המוות, למרות שלא דיברנו על כך. אינני יודעת כיצד ומתי, אך כשנפגשו עינינו היתה בי ההרגשה שמחשבה זו חולפת גם במוחה. ובעצם, הרי זכותנו זו החליט מה יהיו רגעי חיינו האחרונים. בכך ידענו חופשיות לחלוטין. אך כיצד – יוסטינה?

הקשיבי לי – פתחה – אנו נארגן משהו, אנחנו נסבך להם את העבודה,

נקשה עליהם את המלאכה. את רוצה? כן, בוודאי שרציתי! הרגשתי כיצד גל של אושר שוטף את מוחי. משהו יתרחש, משהו יתהווה וביזומתנו! לא עוד בורות, לא עוד להתפשט. זה יהיה אחרת. עוד לא ידענו כיצד, אך יהיה זה אחרת, ללא ספק. לא כהרגלם. אולי נתנפל עליהם? – יוסטינה? קראנו ללידיה, אשר כמו תמיד ישבה על המזרן וכתבה שירים. סיפרנו לה. היא היתה המומה. והיא, הבקיאה בעינינו מחתרות, הוסיפה – אבל אסור שהאחרות תדענה, הבנתו? – כן, הבנו. לדאבוננו היו בינינו נשים, דווקא מבוגרות יותר, שדבקו בחיים אפילו בעלובים ביותר, חיו באשליות. את מי נשתף בסודנו ואת מי לא? נחליט מחר. על התא ירד הערב.

אוגניה שנברג לבית מלצר ז"ל

ולשרוד בחיים. לאף אחת מאיתנו לא היה לאן ללכת, היינו ללא כל תעודות מזהות, מלוכלכות, כמעט מחוסרות צלם אנוש, לא היה סיכוי שמישהו יסתיר אותנו. נותרה לנו רק ההפגנה הקטנה הזו, ולאחריה – המוות, הסוף. כולנו היינו מלאות תקווה שנצליח. משולחנות מעצם הרעיון – לסיים את חיינו כגיבורות ולא כעלובות נפש שאיש לא יזכור. אדם שלא טעם את טעם המאכלת הנאצית על צווארו, לעולם לא יוכל להבין מה חשיבותה ונחיצותה של המשמעות הזו ברגעים האחרונים.

לפני חג הפסחא הנוצרי העבירו אותנו לתא אחר באותו בניין. היה זה מרתף גדול ומצחין, מלא טחב, אשנבים קטנים ליד התקרה סיננו לשם מעט אור יום. משם יכולנו לראות רק את מגביהם הכבדים של אנשי ה.ס.ס. כאן, בעלטה נדמה שהיה קל יותר להסתיר את ברק ההתלהבות בעינינו מן האחרות, שלא היו מעורבות בדבר הסוד. מבעד לחרכי האשנבים הרגשנו איך האביב מתנגב אל תוך התא.

והנה, הגיע היום האחרון. וכאן אשחזר את שגרת היום בבית הסוהר, על מנת שמי שלא היה שם יבין כיצד יכולנו לדעת זאת. הגרמנים, מלאי בטחון עצמי, גילו זאת מבלי משים בפרטים קטנים: הפקודה האחרונה בערב. כהרגלנו, נהגנו לסדר את המזרונים למנוחת הלילה. המנוחה היחידה שניתנה לנו כאשר נעזבנו לנפשנו להינתק מהמציאות. באותו ערב, עם רדת הערב, המשכנו לעמוד בשתי שורות. לפני עמדה יוסטינה, חיוורת מאד, כשקרון שמש אחרונה מרצדת בשערה. השתררה דומיה כבדה, כמו לפני הסערה, מין שלוה שיוודת על אדם העומד פנים אל פנים עם מותו ומקבל את גזר הדין בשלווה ובביטחון של מי שיוודע כי זהו יומו האחרון. ואז, לפתע, מגרון של שלוש הנשים האלה פרצה שירת "התקווה" כמין נחשול שלא ניתן לעצור, כמי שיוודע ששיר זה ישרוד לנצח, כמי שאינו פוחד לעמוד בפרץ לכל הרוע והאויולות האנושיות, ולהתריס ולמרוד בו מבלי לחשוש ממנו עוד.

עלינו על משכבנו בפעם האחרונה. קרני הירח הזדחלו בשקט על הקיר. אף אחת לא עצמה עיניה. פה ושם נשמעו התלחשויות. הרקות הלמו. והנה ירדה עלי מן שלוה עמוקה, הרגשתי כמו לא אמיתית, לא ריאלית. אומרים כי ברגעים כאלה עושים חשבון נפש, מבט אחרון על החיים. הייכתי לעצמי – איזו הערכה עצמית מצחיקה – עם שלם נרצח בצורה מתוכננת, בשיטות שונות, פסיכולוגיות ופיזיות, על מנת למנוע ממנו כל אפשרות למרוד או להשיב מלחמה. אז למה להרהר בחיים שכאלה? מוטב להתרכז ולהקדיש את הלילה למחשבה על ביצוע הפעולה ביום המחרת. לחבל בבורג אחד קטן במכונה השטנית הזו! זחלתי בשקט לעבר המזרון של יוסטינה. לידיה כבר היתה שם. ביחד התחזקנו עוד יותר. התקרב

אותו לילה לא עצמתי עין. בראשי התרוצצו כל מיני רעיונות. הייאוש ושפלות הרוח שהיו שם קודם פינו מקומם לרגש מוזר של אושר, רגש זר ולא מוכר עד כה, וכל זאת בעקבות ההחלטה על המעשה. ימינו הוארו באור חדש, ההתלהבות אחזה באסירות. בפניות התא הצטופפו הן קבוצות קבוצות, והתלחשו ביניהן. כל המעורבות בסוד ידעו כבר את דבר המעשה: בשעת הטרנספורט, כלומר כאשר יובילו אותנו מהתא לחצר בית הסוהר השכן, מונטלופיך, ומשם יתחילו להעמיס אותנו על המשאיות בדרכנו אל הגבעה הפלשובאית, מקום ההעלאה לגרדום, בדיוק אז נכונה להם הפתעה בלתי צפויה – אנחנו לא נכנס אל חצר המונטלופיך. מן הכביש המוביל לחצר נפתח כולנו בו-זמנית בבריחה המונית, אל קצה הרחוב, שם מתנהלת תנועה סואנת. הגרמנים יפתחו ביריות אחרינו ברחובות, על מנת להרוג אותנו אחת אחת ברחובות העיר, ובצורה זו תדע כל העיר שלא הלכנו "כצאן לטבח". כל העיר תדבר על כך שגשים יהודיות אזרו עוז להתמרד בפומבי, לפני מותן, נגד הגרמנים. לידיעה יהיו בוודאי כנפיים למרחקים. זו היתה הכוונה – לרכוש לעצמנו שם עולם אחרי מותנו, תהילה לאחר המוות. האם היתה זו בקשה מוגזמת? לא האמנו כי יש לנו סיכוי כלשהו להימלט מידי התליינים

בבוקר, כרגיל, "קפה", ודלת התא שוב נסגרת. כעת אנו מצפות לפתיחה חוזרת. זו האחרונה. הזמן חולף. דממה. האם טעינו? יאוש מתחלף לסירוגין בתקווה חולנית – אולי זה עוד לא היום? לא טוב, מוטב שיהיה זה היום. כל דחייה עלולה להחליש. פתאום צליל של מפתחות. צעדים כבדים. קולות. כן, הוא מעבר לדלת התא שלנו. נכנס איש ס.ס. מלווה בסוהרה. בידו נייר וממנו הוא מקריא לנו: "לאסוף את כל החפצים". ולנו אין דבר, אין שום חפץ. רק לבשנו את המעילים. הלב הולם כמטורף, הרגלים רועדות, שנונה על הגדר דלת ברזל גדולה. אני זוחלת אל מאחורי הדלת ונשכבת מכווצת. "בואי" אני קוראת לחברתי. היא מכניסה את ראשה ומוציאה אותו חזרה. "זה לא טוב" אומרת, וממשיכה לרוץ בחצר. נשמעת ירייה. אני מתכווצת כולי בין דלת הברזל לבין הקרשים של הגדר. ברחוב נשמעות יריות ובחצר – שקט. אני מתפננה לחשוב רגע – לידיה דיברה בברור, ולכן כנראה שאינה פצועה בפניה, יתכן ומרחח את הדם בידה הפצועה. והיכן יוסטינה? לא הבחנתי בה כל הדרך.

"קדימה צעד!" ואנו הולכות לאורך החצר ועד לשער. מעבר לשער נשמעים קולות, רעש החשמלית החולפת, טרטור עגלות. אלוהים, שם כל הזמן זרמו להם החיים כרגיל! בצעדים קטנים אנו מתקרבות אל סוכת השומר. לפנינו איש ס.ס. עם הרשימה בידו, השני עומד משמאלנו, ומלפנים – הסוהרה. מן הסוכה יוצא בריצה אוקראיני ופותח את השער הענק לרווחה, אל הרחוב. מעבר לכביש – מונטלופיץ. אנו חולפות על פני השער, והנה אנו כבר על הכביש. איש ס.ס. נעצר על המדרכה שלפני שער בית הסוהר, פונה אלינו כשהוא מנפנף ברשימה שעל הנייר – "שנלי", "שנלי", מהר, מהר! קורא לנו להתקרב אליו.

הצועדות בראש מאיטות. כבר אין יותר זוגות, כולנו בערבוביה. המצעד משתבש מעט. איש ס.ס. השני עומד בפיקוק, כשידו מונחת על נרתיק האקדח. הראשון פונה אלינו כשעל פניו נסוך חיוך מאוס, מעוות. אנו מתקבצות לקבוצה צפופה, ואין עוד מקום לצעוד קדימה. עומדות בלי נייע באמצע הכביש. על פניו של איש ס.ס. מרצד עדיין אותו חיוך, אך בעיניו נראת לפתע מין פליאה וגם פחד. מה קרה? מה זה? מה הן חושבות?

לפני יוסטינה, מאחורי אווה, זו שצרכיה לתת את האות. יוסטינה מביטה באיש ס.ס. שעומד בקצה הרחוב. לידיה מופה את ראשה ובעיניה סימן שאלה. אווה מושכת מאחורי במעיל. "כן!" אני אומרת בקול רם, ואז שומעת את צעקתה של אווה. אני פורצת בריצה בכיוון קצה הרחוב. הגרמני שולף את האקדח. אני מתקרבת אליו בריצה, וראשי פוגע בכף ידו. הירייה נפלטת לאוויר. אני ממשיכה לרוץ ומרגישה כי אווה רצה לצדי. נשמעת עוד יריה – היא נופלת. אני ממשיכה לרוץ. עוד יריה ועוד אחת, ועוד, ועוד. הגעתי לרחוב קמיננה, ונבלעתי בין העגלות והאנשים. "יתברחו! יורים!" פורצת בהלה, כולם מתחילים לרוץ לאותו כיוון. ביצדו השני של הרחוב אני מבחינה באחת משלנו. "לאן?" היא שואלת תוך כדי ריצה, חיוורת מאד. "אינני יודעת" אני עונה לה. "מהר! מהר!" אני תופסת איש צעיר בשרוול ושואלת: "היכן אפשר להסתתר, הגרמנים יורים", גם הוא רץ, מביט בנו מבוהל ולא עונה. שוב יריה. אני יורדת מן המדרכה אל הכביש ומנסה להסתתר מאחורי עגלה רתומה לסוסים. שם יותר בטוח. אנו ממשיכות לאורך המסילה ועולות במדרגות. הרגליים

למוש ממקומי. הגרמנים עוזבים את החצר ואני נותרת בה לבדי. חיה! ושוב משתררת דממה. כן, אני נשארת בחיים! מרחוק נשמעות עוד מספר יריות, ואז משתרר שקט. מרחוק נשמעת נביחת כלב. עכשיו בוודאי יתחילו בחיפוש עם הכלבים. אני ממתינה. אינני מרגישה את היד עליה נשענתי, אך אי אפשר עדיין לשנות את התנוחה. עלי לחכות. בשער נשמעים קולות בפולנית. השפה מובנת לי. מספרים כי בקצה הרחוב נהרגה אחת, ובמרחק שני בתים עוד אחת. אלוהים, למה לא ברחו? חכו, עוד מעט יוציאו אותי מאחורי השער ואסביר לכם את מה שהתרחש כאן...

והיכן הכלבים? מדוע שקט כל כך? מדוע זה נמשך כל כך... תרדמה נופלת עלי. אני שוכבת כך כבר זמן רב, כמעט כולי מאובנת. ואולי...? לא, זה לא יתכן... המחשבה אינה מתקבלת כלל על הדעת... האם הפסיקו לחפש? הייתכן שלא יוצא להורג היום? הייתכן כי אצא מכל זה בחיים? לא יאמן – ומסביב שקט ושלווה. אין עוד יריות ובשער נדמו הקולות.

ובכן נכון הוא כי חיה אנוכי. אך לאן עלי לפנו כעת? אולי אלך לד"ר ו. ואספר לו הכל? הוא יעץ לי ואולי אף יסתיר אותי ליום יומיים? אני מתחילה להזיז את אברי הנוקשים, לאט לאט אני יוצאת ממחבואי, מוציאה את הראש החוצה. בחצר מסתובב גבר, הוא גילה אותי מיד, ועצר מולי המום. בתנועה מהירה קמתי ועמדתי מולו. "אלוהים, גבירתי, מהר ברחי מכאן, יהרגו כאן את כולנו!" "בבקשה, שני מטבעות לחשמלית..." אני ממלמלת בקול לא שלי, והדברים גם הם כאילו לא יצאו מגרוני. אני מתקרבת לשער, הוא נותן לי מעט כסף ודורש בתוקף שאסתלק. אני מנקה בזריזות את בגדי מכתמי החלודה והנה אני מוכנה לדרך. אני יוצאת דרך השער ופונה לכיוון הנגדי – ממונטלופיץ. הרחוב ריק ואני צועדת בו לבדי. הכל נראה לי כמו בחלום. הנה אני צועדת לקראת החיים.

אם שוב אתקל בגרמני יהיה זה בצורה אחרת לגמרי. יהיה לי נשק ביד ואפגוש בהם כחילות, בקרב. אם יורע המצב אמצא מסתור בהרי סלובקיה. בערב אצא עם חברי ליערות, על מנת להטמין מוקשים בדרכים ובמסילות הרכבת בהן יעבור המטען שלהם. גם אז אחשוב על יוסטינה ועל הכתבה הקטנה בעיתון המחתרתי אשר קראתי אצל הידידים הפולנים והנאמנים הטובים ביותר שלי בקרקוב, לפני שיצאתי לדרך. שם היה כתוב: "ביום 29 באפריל 1943 בזמן הטרינספורט מבית הסוהר שברחוב הלצלב בקרקוב, בדרך אל אתר ההוצאה להורג, פרץ מרד בין האסירות ואי אלו הצליחו לברוח. את אלה שנתפסו רצחו הגרמנים באכזריות אופיינית, שתיים מהן נורות בתחנת הרכבת כשפניהן אל הקיר "בשיטת קאטיין". על מנת לקטוע את תגובות האהדה של האוכלוסיה הפיצו הגרמנים שמועה שהן היו "יהודיות". כל חפצנו היה שהמילה "יהודיות" תגיע לידיעתו ולתודעתו של הציבור.

לזכר ולאות הוקרה לליבך היהודי, יוסטינה, כיחידה שנותרה בחיים, רשמתי בנאמנות את סיפור בריחתנו מ"מונטלופיץ", כיצד ומדוע התרחשה.

אוגינה שנברג לבית מלצר

כושלות ואנו קרובות לאפיסת כוחות. אנו פונות אל תוך החצר של הבית הראשון. בקומה הראשונה דירה. אישה צעירה פותחת לנו את הדלת. "גברתי, אנא ממך, הגרמנים יורים ברחוב, הסתירי אותנו". היא מביטה בנו בבהלה. בדירה מייבב ילד קטן. "לא, כאן אי אפשר, בואי נמשיך לברוח". אני יורדת במהירות למטה ובשער פוגשת את לידיה. פניה מכוסים דם מסביב לפה. "אני פצועה!" היא צועקת "הגרמנים מתקרבים לכאן!". אני רצה אל הרחוב, ושם – יריות. לאן עכשיו? אני פונה אל החצר. היא ריקה. שם עומדת שנונה על הגדר דלת ברזל גדולה. אני זוחלת אל מאחורי הדלת ונשכבת מכווצת. "בואי" אני קוראת לחברתי. היא מכניסה את ראשה ומוציאה אותו חזרה. "זה לא טוב" אומרת, וממשיכה לרוץ בחצר. נשמעת ירייה. אני מתכווצת כולי בין דלת הברזל לבין הקרשים של הגדר. ברחוב נשמעות יריות ובחצר – שקט. אני מתפננה לחשוב רגע – לידיה דיברה בברור, ולכן כנראה שאינה פצועה בפניה, יתכן ומרחח את הדם בידה הפצועה. והיכן יוסטינה? לא הבחנתי בה כל הדרך.

שמשון (שימק) דרנגר וטובה גוסטה (יוסטינה) לבית דוידזון, ממנהיגי תנועת הנוער עקיבא והחלוץ הלוחם

כן, עשינו את זה! הגשמנו את החלום! לא אשכח את פניו ההמומים של הגרמני, כיצד נמחק לו החיוך. לא יכול היה להאמין שמישהו יעז לעשות דבר כזה. והנה זה הצליח! כעת ידעו כולם כי לא נכנענו ולא הלכנו כצאן לטבח. כעת הם כבר יכולים לתפוס אותי, אבל את הנעשה אין להשיב עוד. המטרה הושגה. הם ודאי משתוללים מזעם, אולי אף יורדו בדרגה בשל הרשלנות והכישרון. אני צוחקת לעצמי. ההצלחה ממלאת את לבי שמחה.

בשער יש תנועה. נשמעות זעקות של הגרמנים. הם כבר בחצר. "יהודיה אחת" צועק הגרמני "יהודיה אחת בלונדינית". כאילו המילה "בלונדינית" היא עוד סיבה לזעמו. אנשים לא מבינים. אישה אחת מסבירה לו שפה אין אף אחד. היא כל הזמן עומדת בשער ואיש לא נכנס בו. הגרמני מתרוצץ בחצר, מקלל, עומד ליד הדלת, ממש לידי ויורה באויר. לא יכולתי

על הוצאת ספרי "מפלט" בקרקא

השתיקה והשתוק, לגאול את כתבי היד השמורים במגרות ולתת דחיפה ליצירות חדשות.

"לא בקולי קולות יצאה הוצאה זו אל הקהל, לא דרשו עליה דרשנים ועסקנים לא הרעישו עולמות, בצנעא, בעניות, כמעט בהסתר נעשו הכנות להוצאת ספר עברי ראשון. ספר עברי ראשון בקרקא לאחר שיתוק של כמה שנים. ספר עברי מקורי ראשון בפולין אחרי המון ספרי לימוד שבהן נתברכה בשפע היהדות הפולנית... ועל הכל מרחפת השאלה החמורה: היתעורר הקורא העברי באשר הוא שם, היענה, היקנה?"

"והתחילו חילופי מכתבים עם כל קצווי תבל. לא די שקוראי ספר מדעי עברי מעטים הם, אלא אף פזורים הם בין האומות וכולם כאחד יש בהם כדי לעודד ולחזק, אבל אין בהם כדי לקיים הוצאה עברית... הוצאת 'מפלט' פונה, אפוא, אל החובבים, אל אמוני הספר העברי המפיצים אותו 'לשמה', לשם הרמת קרן ספרותנו. אבל גם אפשרותיהם של הללו מצומצמות הן, ושוב מתקבל סך הכל עגום: סכנת כליה נשקפת למפעל בעודו באיבו.

"העוסקים בדבר אינם נכנעים, הם יוצרים קרן מיוחדת לתמיכה בהוצאה שלפי עצם מהותה אינה יכולה להיות מפעל מסחרי טהור בתנאי הגולה. עורכים מסיבות ונשפים, אנשים נתבעים ונותנים, תורמים ומתרימים, ושכר המאמצים האלה הוא ספר עברי חדש: קובץ מאמריו הפילוסופיים של בן ציון רפפורט: 'הוגים והגיונות'."

עם כיבושה של קרקוב על ידי הגרמנים, נמלטו עסקני "מפלט" מזרחה, והשאירו מאחוריהם מלאי ספרים וכתבי יד. כתבי יהושע טהון כבר לא ראו אור בהוצאה לאור, וספרי "מפלט" המעטים שנשתמרו בכמה ספריות בישראל משמשים מצבה יחידה למפעל האידיאלסטי שהיה ואיננו.
לפי מאמרו של ד"ר זכריה כסיף, "ספר קרקא", 1959

בשנים 1934-1939 פעלה בקרקוב הוצאת ספרים "מפלט". בשנות פעילותה הקצרות הוציאה לאור 5 ספרים עבריים, וטרם פרוץ המלחמה כבר הוכנו לדפוס עוד 2 ספרים.

הוצאת הספרים, שעל-ידי התאגדות הסופרים והעתונאים העבריים בקרקוב, הוקמה על ידי קבוצת סופרים ופובליציסטים, אשר במשך כל ימות השנה מצאו פרנסתם בהוראה בבתי ספר תיכוניים, והיא שמה לה למטרה להוציא לאור ספרים עבריים שתוכנם שירה, דרמה, מחקר מדעי, פילוסופיה ופובליציסטיקה.

בענייני ההוצאה עסקו שלושה מחברי הוועד: ד"ר צבי פפר, ד"ר בן ציון כץ (בנשלום) וד"ר זכריה כסיף. החברים חילקו ביניהם את ענייני ההנהלה, עברו על כתבי היד הרבים שהגיעו לידיהם, ביצעו את ההגהות והכינו לדפוס, ובנוסף עסקו באדמיניסטרציה הנדרשת: קשרים עם ספקים, הפצת הספרים וגביית הכספים מה"סוכנים".

הספרים, שהודפסו כל אחד במהדורה של 200-300 עותקים, הם: "א.ג. גנסיין" מאת בן ציון בנשלום, 1935 – מונוגרפיה ספרותית; "הוגים והגיונות" מאת בן ציון רפפורט, 1936 – קובץ של מסות ומאמרים; "ספר השנה ליהודי פולניה כרך א" עורכים: בן ציון בנשלום, זכריה זילברפניג וצבי פפר, 1938 – אסופת שירה, סיפורת, רשימות ומחקר מדעי של 25 מטובי הסופרים ואנשי המדע שחיו אז בפולין; "דת ודת" מאת מניס שטיין, 1938 – 44 מחקרים קצרים; "חלון ביער: מאת מלכאל לוסטרניק, 1939 – קובץ שירים ליריים. בשנת 1939 הושלם סידור הדפוס של כתבי יהושע טהון, והוכן לדפוס פרוש מדעי למגלות איכה וקהלת מאת שבע ולקובסקי.

להלן מספר קטעים מתוך רשימה על הוצאת "מפלט" שפורסמה ב"ספר השנה ליהודי פולניה": "הוצאת 'מפלט' רוצה לקיים את התוכנית הכלולה בשמה - להיות מפלט לסופרים העבריים בפולניה, להיות להם לפה ולגול מעליהם את הרפת

ד"ר אריה גייגר ז"ל

בין הישגיו החשובים של אריה, צריך למנות את הטיפול בבתי הקברות היהודיים בעיירות שנחרבו ובראשם כשאנוב. עבודה זו כללה ניקוי השטח מעשבים, הרמת המצבות הנפולות, חימוש הכיתוב העברי עליהן ומיפוי ותעד האתר. הוא ידע להדביק בלהטו את יתר התלמידים ולמשוך אותם אחריו לעבודה פיזית קשה. בהמשך התארגנו התלמידים באופן ספונטני לחבורה מגובשת שקראה לעצמה "גדעונים" והם יוצאים עד היום באופן עצמאי למשימות ניקיון ושחזור של בתי עלמין עזובים ונשכחים ברחבי פולין.

לפני שנים אחדות חלה אריה במחלה ממארת, אבל לא הרשה לדבר להפריע למעשיו ולתוכניותיו; גם בעת הטיפולים הקשים ביותר שעבר המשיך לנהל את בית הספר. הוא היה בעל השכלה רחבה, איש חינוך ופדגוג כריזמטי, ובאהבתו לילדים דמה מאוד למחנך דגול אחר – יאנוש קורצ'ק. תלמידיו החזירו לו את אהבתם והעריצו אותו ללא סייג, ובבית הספר ראו את ביתם...

במשך הזמן נקשרה בינינו מערכת יחסים מיוחדת של ידידות והערכה הדדית. ע"פ בקשתו נסעתי לפולין ועם המשלחת באוגוסט השנה – לשלושה ימים בלבד. זאת היתה עבורו הנסיעה האחרונה – מין פרידה ממפעל חייו. כעבור חודשים אחדים נכנע גופו למחלה איומה, והוא בן 54 בלבד...

למעלה מאלף איש השתתפו בהלווייתו בירושלים ועד היום הלב והמוח ממאנים להאמין ולהשלים עם העובדה המרה. יחד עם המשפחה אנו כואבים ואבלים, נזכרים ומתגעגעים.

תודה לך, אריה, על הכל. אנו אוהבים אותך.

גניה ונחום מנור

הלך מאתנו אדם יקר – ידיד נפש, אוהב בריות, מקרב לבבות, יהודי חם ומאמין; מחנך דגול ומנהל נערץ של ב"ס תיכון דתי-פלורליסטי "רעות" בירושלים. את פעילותו החינוכית מיקד בכמה מישורים: אהבת הזולת, הקניית ערכים דתיים והומניסטיים והנצחת השואה.

היתה לנו הזכות והכבוד להכיר את אריה במסעותינו עם תלמידיו לפולין. הגענו לערים ולעיירות יהודיות לשעבר וכן למחנות ריכוז, ביניהם אושוויץ ובלז'ץ, שם התייחדנו עם יקירינו בני קרקוב. אריה הדריך את התלמידים; היה לו ידע היסטורי נרחב על יהדות פולין אשר חרבה בשואה.

כ"אשת עדות" וכניצולה של אוסקר שינדלר, המלווה את הקבוצה ומספרת את קורות חייה, זכיתי ממנו ליחס מיוחד: כעשר פעמים נסעתי עמו, מאז שנת 1993, ובכל פעם היתה זאת עבורי חוויה מרגשת ובלתי נשכחת. במיוחד זכורים לי ימי שהייתנו בקרקוב – עיר מולדתי, שכללו סיורים בגטו ובמפעלו של שינדלר, ביקורים במחנה פלאשוב המלווים בטקס מרגש, תפילה והדלקת נרות נשמה. בשבת נערכה תפילה בבית הכנסת רמ"א וב"טמפלי". לעיתים ביקרנו גם בתערוכות במוזיאון ההיסטורי בבית הכנסת "הישן" ובבית הכנסת "הגבוה" (בזה האחרון התפילה משפחתי ואבי ז"ל שמש בו חזן). באחות הפעמים כאשר הגענו לפתיחת התערוכה שאורגנה ע"י פרופ. סקוטניצקי, קיים אריה עם תלמידיו תפילות מעריב נוכח כל הקהל הפולני

ד"ר אריה גייגר ז"ל וגניה מנור במסעו האחרון לפולין

זו הפעם הראשונה מאז 1939! במסע אחר "בעקבות שינדלר" יצאה המשלחת לציכיה ובקרה במחנה ברינליץ ובבית הקברות הנוצרי, שם נטמנו בקבר אחים קורבנות יהודים אשר נספו בטרנספורט ממחנה גולשוב. היינו המשלחת הראשונה ואולי אף היחידה שבאה מישראל לכבד את זכרם, להתפלל ולהדליק נרות על קברם.